

Factors Determining the Republic of Korea's Foreign Policies Since the 2000s

**ปัจจัยซึ่งมีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศ
ของสาธารณรัฐเกาหลีตั้งแต่ทศวรรษ 2000 ถึงปัจจุบัน**

นภดลชาติประเสริฐ¹
Nophadol Chartprasert

¹คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Corresponding Author

Assoc.Prof.Dr. Nophadol Chartprasert
Faculty of Liberal Arts, Thammasat University
Email: chartprasert@hotmail.com

Received: 3 March 2021 **Revised:** 6 May 2021 **Accepted:** 8 May 2021

Abstract

Since the 2000s, global and regional international contexts have been rapidly changed. Rising China, nuclear crisis and assertive Japan's foreign policies have become new contexts of South Korea's foreign policies. Consequently, these new contexts have affected the roles of both tangible and intangible factors which determined the foreign policies of South Korea during this period.

Keywords: foreign policies of South Korea, factors which determined South Korea's foreign policies, new international contexts in East Asia.

บทคัดย่อ

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา บริบทระหว่างประเทศทั้งในระดับโลกและระดับภูมิภาคได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การที่จีนแข็งแกร่งขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและการทหาร วิกฤตการณ์นิวเคลียร์ รวมทั้งนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นที่เน้นเชิงรุกมากขึ้นได้กลายเป็นบริบทใหม่ของนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้ ในกรณีนี้ บริบทใหม่ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อบทบาทของปัจจัยต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมซึ่งมีผลต่อนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้ในช่วงดังกล่าว

คำสำคัญ: นโยบายต่างประเทศเกาหลีใต้ ปัจจัยซึ่งมีผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศเกาหลีใต้
บริบทใหม่ในเอเชียตะวันออก

1. บทนำ

นับตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2000 จนถึงปัจจุบันนี้มีความเปลี่ยนแปลงมากมายเกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีผลต่อนโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐเกาหลี ถึงแม้ว่าในภาพรวมแล้วนโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐเกาหลียังคงมีความต่อเนื่องมาจากช่วงทศวรรษ 1990 ซึ่งเป็นทศวรรษที่สงครามเย็นเพิ่งสิ้นสุดลงแต่ปัจจัยต่างๆ ทั้งในประเทศและระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายประการในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐเกาหลี บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาปัจจัยต่างๆ ทั้งปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยทางการเมือง ภายใน ปัจจัยทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ปัจจัยทางการทหาร และปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งมีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐเกาหลีนับตั้งแต่ทศวรรษ 2000 จนถึงปัจจุบัน¹

2. ภาพรวมนโยบายต่างประเทศสาธารณรัฐเกาหลีได้นับตั้งแต่ทศวรรษ 2000 จนถึงปัจจุบัน²

เกาหลีได้นั้นในฐานะที่เป็นรัฐชาติในระบบระหว่างประเทศสมัยใหม่ก็ย่อมที่จะถูกจำกัดด้วยปัจจัยหลายๆ ประการที่ได้กล่าวถึงข้างต้นซึ่งล้วนแต่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้กำหนดนโยบายของเกาหลีใต้ในความสัมพันธ์กับประเทศอื่นๆ (นาคล ชาติประเสริฐ, 2560, น. 346-353) นอกจากนั้น การแบ่งแยกเกาหลีออกเป็นสองประเทศซึ่งเผชิญหน้ากันยิ่งทำให้การดำเนินนโยบายต่างประเทศมีข้อจำกัดมากขึ้น ด้วยเหตุที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลีหรือเกาหลีเหนือ³ และเกาหลีใต้ต่างก็ได้รับการสนับสนุนโดยประเทศมหาอำนาจได้แก่ สหรัฐอเมริกา⁴ และรัสเซีย⁵ ด้วยเหตุนี้นโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้และเกาหลีเหนือจึงมักสัมพันธ์กับการดำเนินนโยบายต่างประเทศของประเทศมหาอำนาจดังกล่าวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (นาคล ชาติประเสริฐ, 2538, น. 31-48)

แม้ว่านับตั้งแต่ทศวรรษ 1960 เป็นต้นมาได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศระดับโลกหลายประการซึ่งส่งผลต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับรัสเซียที่เสื่อมคลายลงในช่วงทศวรรษ 1960-1980 จีนประสบความสำเร็จในการพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ในช่วงกลางทศวรรษ 1960 และญี่ปุ่นก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้สหรัฐอเมริกาเริ่มตระหนักว่าความแข็งแกร่งโดยเปรียบเทียบของตนได้เสื่อมถอยลง ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้โลกค่อยๆ เปลี่ยนจากระบบสองขั้วอำนาจไปสู่รูปแบบความสัมพันธ์หลายขั้ว แต่สำหรับเกาหลีใต้แล้วการรักษาความมั่นคงของประเทศโดยเป็นพันธมิตรทางทหารที่ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาและการร่วมมือกับสหรัฐ

1 บทความวิจัยนี้เป็นผลมาจากงานวิจัยเรื่อง “นโยบายต่างประเทศสาธารณรัฐเกาหลีตั้งแต่ทศวรรษ 2000 จนถึงปัจจุบัน” (พ.ศ. 2564)

2 “สาธารณรัฐเกาหลี” เป็นชื่อประเทศอย่างเป็นทางการ ในกรณีนี้ เพื่อความกระชับและเพื่อความสม่ำเสมอในการใช้ภาษา บทความวิจัยนี้จะเรียกว่า “สาธารณรัฐ เกาหลี” ว่า “เกาหลีใต้”

3 “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลี” เป็นชื่อประเทศอย่างเป็นทางการ ในกรณีนี้ เพื่อความกระชับและเพื่อความสม่ำเสมอในการใช้ภาษา บทความวิจัยนี้จะเรียกว่า “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลี” ว่า “เกาหลีเหนือ”

4 บทความวิจัยนี้แม้ว่าจะเน้นเหตุการณ์ปัจจุบัน แต่เนื่องจากมิติทางด้านประวัติศาสตร์เข้ามาเกี่ยวพันอยู่มาก จึงมีการกล่าวย้อนไปถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในหลายส่วน ในกรณีนี้ในหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา “จีน” ได้มีความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลายครั้ง จึงมีชื่อประเทศอย่างเป็นทางการหลายชื่อ คือ “จักรวรรดิจีน” “สาธารณรัฐจีน” และ “สาธารณรัฐประชาชนจีน” ตามลำดับ ดังนั้นเพื่อความกระชับและความสม่ำเสมอทางด้านภาษาในบทความวิจัยนี้จะใช้คำว่า “จีน” แทนชื่อ ทางการต่างๆ ดังกล่าว

5 บทความวิจัยนี้แม้ว่าจะเน้นเหตุการณ์ปัจจุบัน แต่เนื่องจากมิติทางด้านประวัติศาสตร์เข้ามาเกี่ยวพันอยู่มาก จึงมีการกล่าวย้อนไปถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ใน หลายส่วน ในกรณีนี้ในหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา “รัสเซีย” ได้มีความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลายครั้ง จึงมีชื่อประเทศอย่างเป็นทางการหลายชื่อ คือ “จักรวรรดิ รัสเซีย” “สหภาพโซเวียต” และ “สหพันธรัฐรัสเซีย” ตามลำดับ ดังนั้นเพื่อความกระชับและความสม่ำเสมอทางด้านภาษาในบทความวิจัยนี้จะใช้คำว่า “รัสเซีย” แทนชื่อทางการต่างๆ ดังกล่าว

อเมริกาและญี่ปุ่นในการพัฒนาเศรษฐกิจยังมีผลโดยตรงต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้มาโดยตลอด (นภดล ชาติประเสริฐ, 2538, น. 35-42)

เมื่อสงครามเย็นค่อยๆ หมดความสำคัญลงในปลายทศวรรษ 1980 และสิ้นสุดลงในช่วงต้นทศวรรษ 1990 เกาหลีใต้ได้พยายามปรับนโยบายต่างประเทศให้สอดคล้องกับบริบทใหม่โดยเร่งปรับปรุงความสัมพันธ์กับประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์อื่นๆ ดังจะเห็นได้จากการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัสเซียและจีน ในการนี้รัฐบาลเกาหลีใต้เห็นถึงความสำคัญของการติดต่อกับทั้งสองประเทศนี้เพื่อประโยชน์ในการเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ อีกทั้งการมีความสัมพันธ์กับรัสเซียและจีนก็เท่ากับว่าเกาหลีใต้จะได้รับการยอมรับจากชาติมหาอำนาจครบทั้งสี่ชาติ (ซึ่งก่อนหน้านี้เกาหลีใต้มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นอยู่แล้ว)⁶ นอกจากนี้ เกาหลีใต้ได้พยายามปรับความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ในการนี้ ผู้นำของเกาหลีใต้ได้พยายามที่จะลดความตึงเครียดในคาบสมุทรเกาหลีลงโดยเสนอให้เปิดการเจรจาระหว่างเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้ ซึ่งหากประสบความสำเร็จจะมีผลในการลดความตึงเครียดระหว่างประเทศมหาอำนาจต่างๆ ซึ่งเข้ามามีบทบาทในภูมิภาคเอเชียตะวันออกด้วย (Kapitsa, 1992, pp. 495-498)

แม้ว่าสภาพแวดล้อมทางการเมืองระหว่างประเทศนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2000 จนถึงปัจจุบันจะมีผลทำให้การกำหนดนโยบายระหว่างประเทศระหว่างเกาหลีใต้กับประเทศต่างๆ มีความยืดหยุ่นมากขึ้นในระดับหนึ่ง แต่การเติบโตของจีนทั้งในด้านเศรษฐกิจและการทหารซึ่งมีต่อเนื่องมาตั้งแต่ทศวรรษ 1980 การกลับมามีบทบาททางการเมืองและการทหารของรัสเซียอีกครั้งหนึ่งนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2000 เป็นต้นมาหลังจากผ่านพ้นปัญหาทางการเมืองภายในประเทศในช่วงทศวรรษ 1990 การชะลอตัวทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นซึ่งต่อเนื่องมาจากทศวรรษ 1990 รวมทั้งปัญหาความมั่นคงซึ่งเกิดจากการที่เกาหลีเหนือเร่งพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ก็ได้กลายมาเป็นบริบทใหม่ที่มีผลอย่างสำคัญต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้ (Uk & Roehrig, 2010, pp. 183-207)

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับสหรัฐอเมริกานั้นโดยภาพรวมแล้วยังคงมีความต่อเนื่องมาจากทศวรรษ 1990 แม้จะมีความผันแปรไปบ้างตามการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในของทั้งสหรัฐอเมริกาและเกาหลีใต้ แต่การที่จีนมีบทบาทเพิ่มขึ้นในความสัมพันธ์กับเกาหลีใต้ได้ค่อยๆ ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับสหรัฐอเมริกาซึ่งเห็นได้ชัดมากขึ้นเรื่อยๆ นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับจีนได้มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่เริ่มลดการเผชิญหน้าและมีความร่วมมือกันมากขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ในช่วงที่ผ่านมามีความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างสองประเทศได้พัฒนาขึ้นตามลำดับ การที่จีนเติบโตแข็งแกร่งขึ้นอย่างรวดเร็วทั้งในด้านการทหารและด้านเศรษฐกิจจนสามารถขึ้นมาแข่งขันกับสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นมหาอำนาจที่แข็งแกร่งที่สุดในโลกนอกจากจะส่งผลกระทบในวงกว้างต่อดุลแห่งอำนาจในระดับโลกแล้วยังได้ส่งผลกระทบอย่างเข้มข้นต่อความสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจทั้งสองประเทศกับเกาหลีใต้อีกด้วย (Uk & Roehrig, 2010, pp. 184-191)

การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของจีนทำให้จีนกลายเป็นคู่ค้าและแหล่งลงทุนที่สำคัญของเกาหลีใต้ ด้วยเหตุนี้ ความมั่นคงและการเติบโตทางเศรษฐกิจของเกาหลีใต้จึงมีความสัมพันธ์อย่างสำคัญกับการค้าและการลงทุนในจีน ในขณะที่ด้านความมั่นคงนั้นเกาหลีใต้ยังคงต้องพึ่งพาสหรัฐอเมริกาอย่างที่เป็นมาในอดีต ดังนั้นเมื่อเกิดการแข่งขันอย่างเข้มข้นระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกาทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก ทำให้

6 การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัสเซียและจีนมักถูกเรียกว่านโยบายการเมืองด้านเหนือ (Nordpolitik) โปรดดู Kapitsa, M. (1992). The Evolving Situation in Northeast Asia and the Korean Problem. *Korea and World Affairs*, 16(3), 495-498.

เกาหลีใต้ตกอยู่ในสภาวะยากลำบากในการปรับนโยบายให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ดังจะเห็นได้จากกรณีที่สหรัฐอเมริกาปรับระบบต่อต้านขีปนาวุธซึ่งเรียกว่า THAAD (Terminal High Altitude Area Defense) เข้ามาติดตั้งในเกาหลีใต้ใน ค.ศ. 2017 การตัดสินใจดังกล่าวสร้างความไม่พอใจแก่จีนเป็นอย่างมาก แม้ว่าเกาหลีใต้จะคาดการณ์ได้ถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากปฏิกิริยาของจีน แต่เกาหลีใต้ก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะปฏิเสธแรงกดดันจากสหรัฐอเมริกาได้ซึ่งการร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาดังกล่าวกระทบกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างเกาหลีใต้กับจีนอย่างรุนแรง(Stangarone, 2019)

สำหรับความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นนั้น แม้ว่าจะมีความร่วมมือกันอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางเศรษฐกิจแต่ก็มีความขัดแย้งและเกิดการเผชิญหน้าเป็นระยะๆ แม้ว่าประเด็นส่วนใหญ่ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งจะไม่ได้แตกต่างจากช่วงทศวรรษ 1990 แต่ก็มี ความขัดแย้งในหลายกรณีที่มีความเข้มข้นขึ้นและทำให้ความพยายามในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศประสบกับอุปสรรค ประเด็นความขัดแย้งซึ่งต่อเนื่องมาจากทศวรรษ 1990 ได้แก่ ปัญหาซึ่งสืบเนื่องมาจากการบังคับสตรีเกาหลีให้ต้องให้การบริการทางเพศแก่ทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา (Comfort Women)⁷ ชาวเกาหลีซึ่งถูกญี่ปุ่นเกณฑ์ไปใช้แรงงานในช่วงสงคราม ปัญหาพรมแดน และความทรงจำเกี่ยวกับช่วงสงคราม (Uk & Roehrig, 2010, pp. 192-199) นอกจากนี้ ได้เกิดประเด็นความขัดแย้งใหม่ๆ ที่สำคัญขึ้นด้วย ได้แก่ ความขัดแย้งเกี่ยวกับการส่งสินค้าที่มีเทคโนโลยีสูงของญี่ปุ่นให้กับเกาหลีใต้ซึ่งก่อให้เกิดการเผชิญหน้าทีรุนแรงระหว่างสองประเทศในช่วงปลาย ค.ศ. 2019 ถึงต้น ค.ศ. 2020

ส่วนความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือนั้นเป็นประเด็นที่มีความสำคัญและเปราะบางเป็นอย่างมาก การทดลองอาวุธนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือซึ่งประสบความสำเร็จใน ค.ศ. 2006 นั้นได้ส่งผลกระทบต่อนโยบายความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียตะวันออกในภาพรวม ส่วนการเจรจา 6 ฝ่ายซึ่งมีความสำคัญในทศวรรษ 1990 นั้นได้ลดความสำคัญลงอย่างเห็นได้ชัดหลังการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ดังกล่าว⁸ ในทศวรรษ 2000 และ 2010 นั้นการเจรจาในด้านความมั่นคงซึ่งรวมศูนย์อยู่ที่สหรัฐอเมริกา จีน และเกาหลีเหนือเป็นหลักได้กลายเป็นโครงสร้างสำคัญของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาต่อคาบสมุทรเกาหลีซึ่งกระทบกระเทือนต่อบทบาทเกาหลีใต้ในคาบสมุทรเกาหลีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าจะมีความพยายามของประธานาธิบดีมุนแจอิน (Moon Jae-in) ในการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ให้มีการเผชิญหน้าน้อยลง แต่การดำเนินนโยบายดังกล่าวก็ถูกจำกัดค่อนข้างมากจากโครงสร้างหลักดังกล่าว (Shin, 2021)

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา นอกจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านการทหารและเศรษฐกิจหลายประการซึ่งท้าทายต่อการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้ดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งได้แก่ “Soft Power” ในช่วงดังกล่าวนี้ “Soft Power” ของเกาหลีใต้ซึ่งเดิมเกี่ยวข้องกับ การเติบโตทางเศรษฐกิจและความเป็นประชาธิปไตยเป็นหลักได้ขยายไปสู่วัฒนธรรมร่วมสมัยซึ่งได้กลายเป็นปัจจัย และเครื่องมือที่มีผลอย่างสำคัญอีกประการหนึ่งต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา

3. ปัจจัยต่างๆ ซึ่งมีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้นับตั้งแต่ทศวรรษ 2000 ถึงปัจจุบัน

นโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้ดังที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นผลมาจากปัจจัยต่างๆ หลายประการดังต่อไปนี้

7 เพื่อความกระชับและสม่ำเสมอในการใช้ภาษา ในบทความวิจัยนี้จะเรียกประเด็นดังกล่าวว่า “คอมฟอร์ทวีเมน”

8 การเจรจา 6 ฝ่ายเป็นการเจรจาระหว่างประเทศต่างๆ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา จีน รัสเซีย ญี่ปุ่น เกาหลีเหนือ และเกาหลีใต้เพื่อคลี่คลายวิกฤตการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพยายามพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือ

3.1 ปัจจัยทางภูมิศาสตร์

สภาพภูมิศาสตร์ของเกาหลีซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางชาติต่างๆ ที่มีอำนาจมากกว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวเกาหลีต้องเผชิญกับประสบการณ์ที่ค่อนข้างจะเลวร้ายในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คาบสมุทรเกาหลีทอดตัวต่อจากภาคพื้นทวีปเอเชียลงไปทางใต้ประมาณ 1,000 กิโลเมตร และตอนปลายสุดถูกแยกจากญี่ปุ่นด้วยช่องแคบที่ไม่กว้างมากนัก นานหลายศตวรรษที่คาบสมุทรนี้ทำหน้าที่เป็นสะพานทางวัฒนธรรมเชื่อมระหว่างจีนกับญี่ปุ่น และในขณะเดียวกันก็เป็นเส้นทางที่ชาติมหาอำนาจในภาคพื้นทวีป เช่น จีนกับรัสเซียและมหาอำนาจทางทะเล เช่น ญี่ปุ่นกับบรรดาจักรวรรดินิยมตะวันตกต่างๆ ใช้รุกรานหรือพยายามจะรุกรานซึ่งกันและกัน เมื่อเกาหลีใกล้ชิดกับจีนก็กลายเป็นหอกข้างแคร่ของญี่ปุ่น เช่นเดียวกันเมื่อญี่ปุ่นยกทัพเข้าสู่คาบสมุทรเกาหลีก็เป็นการสั่นคลอนอำนาจของจีนและรัสเซีย การแบ่งเกาหลีออกเป็นเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองส่วนหนึ่งก็เกิดจากบริบททางภูมิศาสตร์ดังกล่าว (Morrison & Suhrke, 1978, pp. 12-13)

นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา เมื่อพิจารณาปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์แล้วจะเห็นได้ว่าที่ตั้งของเกาหลีได้อยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญมากสำหรับมหาอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกไม่ว่าจะเป็นจีน ญี่ปุ่น และรัสเซีย รวมถึงสหรัฐอเมริกาซึ่งขยายอำนาจเข้ามามีบทบาทในภูมิภาคนี้ ในช่วงสงครามเย็นนั้นหากพิจารณาจากมุมมองของโลกเสรีแล้ว จะเห็นได้ว่าเกาหลีใต้เป็นเสมือนรัฐกันชน (Buffer State) และรัฐด่านหน้า (Front Line State) ในการสกัดการคุกคามของฝ่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก แม้ว่าสงครามเย็นได้สิ้นสุดลงแล้วนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 แต่การเผชิญหน้าระหว่างเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้ก็ยังไม่ได้สิ้นสุดลงพร้อมกับสงครามเย็นทำให้สถานการณ์การเป็นรัฐกันชนและรัฐด่านหน้าของเกาหลีใต้ยังคงดำรงอยู่ (นาคดล ชาติประเสริฐ, 2538, น. 6-10)

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2000 เป็นต้นมานั้น ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ได้มีผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้หลายประการซึ่งแตกต่างไปจากในช่วงสงครามเย็นและทศวรรษ 1990 ในมิติด้านความมั่นคงนั้น การพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือซึ่งก้าวหน้าไปอย่างต่อเนื่องกระทบต่อความมั่นคงของเกาหลีใต้และภูมิภาคเอเชียตะวันออกโดยตรง (นาคดล ชาติประเสริฐ, 2560, น. 368) นอกจากนี้ การที่มีความพยายามหลบหนีข้ามพรมแดนจากเกาหลีเหนือมาเกาหลีใต้เพิ่มมากขึ้นในช่วงที่ผ่านมา รวมทั้งความพยายามในการปล่อยบอลลูนพร้อมเอกสารต้องห้ามเข้าไปในเกาหลีเหนือโดยองค์กรเอกชนเกาหลีใต้มักทำให้เกิดการเผชิญหน้าหรือเสี่ยงที่จะเกิดการปะทะระหว่างทหารทั้งสองฝ่าย ในมิติทางด้านภูมิศาสตร์เศรษฐกิจนั้น การที่เกาหลีใต้ต้องการที่จะเชื่อมต่อกับโครงการหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (One Belt One Road) ของจีนและโครงการความคิดริเริ่มยูเรเชีย (Eurasia initiative) ของเกาหลีใต้ได้มีส่วนในการกำหนดนโยบายต่อเกาหลีเหนือ ในการที่จะเชื่อมต่อกับเครือข่ายการขนส่งทางบกที่สามารถเชื่อมโยงได้อย่างกว้างขวางดังกล่าวนั้น เกาหลีใต้จำเป็นต้องเชื่อมต่อโดยผ่านเกาหลีเหนือ อุปสรรคดังกล่าวซึ่งยังดำรงอยู่ทำให้เกาหลีใต้ขาดโอกาสในการเชื่อมต่อกับตลาดและแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญในบริเวณยูเรเชีย (Eurasia) ซึ่งเป็นตลาดสำคัญของเกาหลีใต้ ด้วยเหตุนี้ เกาหลีใต้จึงได้พยายามหารือกับเกาหลีเหนือในการเชื่อมต่อทางรถไฟพร้อมๆ กับการเจรจาในมิติอื่นๆ¹⁰ (Römer, 2018)

นอกจากจะพยายามเชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจกับยูเรเชียโดยผ่านโครงข่ายการคมนาคมทางบกแล้ว เกาหลีใต้ก็ได้พยายามพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศและภูมิภาคต่างๆ ในเอเชียซึ่งมีโครงข่าย

10 แม้ว่าการเจรจากับเกาหลีเหนือจะมีการดำเนินการที่เป็นรูปธรรมมากขึ้นในช่วงที่มุนแจอินดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี แต่การตระหนักถึงการสร้างความร่วมมือในเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือและการเชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจของภูมิภาคดังกล่าวเข้ากับโครงข่ายเศรษฐกิจในยูเรเชียนั้นได้มีมาก่อนหน้านั้นแล้ว วิสัยทัศน์ดังกล่าวเห็นได้อย่างชัดเจนจากการริเริ่ม "Northeast Asia Peace and Cooperation Initiative" ในสมัยรัฐบาลประธานาธิบดีปาร์ค กึนเฮ (Kim, 2015)

การเชื่อมต่อทางทะเลด้วย ด้วยจุดมุ่งหมายดังกล่าว รัฐบาลเกาหลีใต้ในสมัยประธานาธิบดีมุนแจอิน จึงได้ริเริ่มนโยบาย “New Southern Policy” ขึ้น นโยบายดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาความสัมพันธ์ด้านต่างๆ กับประเทศอินเดียและประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น (Oh, 2020)

3.2 ปัจจัยทางประวัติศาสตร์

ความสัมพันธ์ที่เป็นทางการระหว่างเกาหลีกับประเทศมหาอำนาจตะวันตกเริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 อย่างไรก็ตามเกาหลีไม่ได้เป็นฝ่ายที่ต้องการจะสถาปนาความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ ดังกล่าว ตรงกันข้ามประเทศเหล่านี้ได้บีบบังคับให้เกาหลีทำสนธิสัญญาด้วยอย่างไม่เต็มใจ ส่วนญี่ปุ่นซึ่งได้พัฒนาประเทศอย่างรวดเร็วนับตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ได้เปิดความสัมพันธ์กับเกาหลีในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับที่เกาหลีทำสนธิสัญญากับชาติตะวันตก การแข่งขันระหว่างมหาอำนาจซึ่งพยายามขยายอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำให้การดำเนินนโยบายต่างประเทศของเกาหลีประสบปัญหามากขึ้น ก่อนที่จะถูกญี่ปุ่นยึดครองใน ค.ศ. 1910 นั้น กล่าวได้ว่าเกาหลีตกอยู่ท่ามกลางการถ่วงดุลอำนาจของสามประเทศในภูมิภาคคือจีน ญี่ปุ่น และรัสเซีย ในช่วงดังกล่าวบทบาทและนโยบายของเกาหลีโดยส่วนใหญ่เป็นการตอบโต้ต่อบทบาทประเทศมหาอำนาจทั้งสามนี้¹¹ (Morrison & Suhrke, 1978, p.12)

การผูกพันกับระบบจักรวรรดินิยมแบบหลวมๆ ของจีนยุติลงไปหลังจากที่มีการทำสนธิสัญญา ชิโมโนะเซกิ (Shimonoseki) ใน ค.ศ. 1895¹² หลังจากนั้นญี่ปุ่นกับรัสเซียก็แก่งแย่งกันที่จะเข้ามาครอบงำเกาหลีสืบแทน สงครามระหว่างญี่ปุ่นกับรัสเซีย (Russo-Japanese War: 1904 - 1905) ซึ่งรัสเซียเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ทำให้อิทธิพลของญี่ปุ่นในเกาหลีเพิ่มมากขึ้น และทำให้ญี่ปุ่นถือสิทธิเข้าควบคุมความสัมพันธ์ของเกาหลีกับประเทศอื่น¹³ และบังคับให้เกาหลีสละอธิปไตยของเกาหลีต่อจักรวรรดิญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1910¹⁴ (Lee, 1985, pp. 4-22)

การพ่ายแพ้สงครามของจักรวรรดิญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1945 นำมาซึ่งความหวังว่าเกาหลีจะได้รับเอกราชตามมติการประชุมที่กรุงไคโร (The Cairo Conference) ใน ค.ศ. 1943 อย่างไรก็ตาม การแบ่งแยกดินแดนของเกาหลีออกเป็นเขตยึดครองทางทหาร 2 เขตโดยรัสเซียและสหรัฐอเมริกา คือ เหนือและใต้เส้นแลตติจูดที่ 38 องศาเหนือเพื่อรับการยอมแพ้ของกองกำลังทหารญี่ปุ่นกลับเป็นเหตุให้เกาหลีถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเทศใน ค.ศ. 1948 คือ เกาหลีเหนือกับเกาหลีใต้ ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน (Srivastana, 1982, pp. 17-33)

การรุกรานจากจีนและญี่ปุ่นซึ่งเกิดขึ้นหลายครั้งในประวัติศาสตร์ รวมทั้งการแทรกแซงจากสหรัฐอเมริกาและรัสเซียจนนำมาสู่การแบ่งแยกประเทศจนทุกวันนี้มีผลต่อสังคมจิตวิทยาของผู้นำและประชาชนเกาหลีใต้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้จึงเป็นนโยบายที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางด้านความ

11 นักวิชาการบางท่านเปรียบสถานะของเกาหลีในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 เหมือนประเทศโปแลนด์ซึ่งเป็นประเทศเล็กที่ตกอยู่ท่ามกลางประเทศมหาอำนาจหลายประเทศ จนในที่สุดถูกประเทศมหาอำนาจรุกรานและแบ่งดินแดนโปแลนด์กันระหว่างประเทศมหาอำนาจต่างๆ โปรดดู Morrison, C. E. & Suhrke, A. (1978). *Strategies of Survival: The Foreign Policy Dilemmas of Smaller Asian States*. University of Queensland Press.

12 สนธิสัญญาชิโมโนะเซกิเป็นสนธิสัญญาซึ่งลงนามภายหลังสงครามจีน-ญี่ปุ่น (ค.ศ. 1894-1895) ซึ่งจีนเป็นฝ่ายเสียเปรียบและต้องยอมถอนตัวออกจากคาบสมุทรเกาหลี

13 สงครามระหว่างญี่ปุ่น-รัสเซีย (ค.ศ. 1904-1905) ทำให้รัสเซียต้องถอนตัวออกจากคาบสมุทรเกาหลีและไม่สามารถถ่วงดุลอำนาจกับญี่ปุ่นในคาบสมุทรเกาหลีได้อีกในการนี้ญี่ปุ่นได้ถือโอกาสกดดันให้เกาหลียอมรับอำนาจญี่ปุ่นและได้ส่งผู้สำเร็จราชการเข้ามาบริหารและอ้างสิทธิอำนาจเหนือกิจการด้านการต่างประเทศของ เกาหลี

110 14 ญี่ปุ่นยึดครองเกาหลีและได้ผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิญี่ปุ่นระหว่าง ค.ศ. 1910-1945 ในช่วงดังกล่าวญี่ปุ่นได้ปกครองเกาหลีด้วยวิธีการที่รุนแรงทำให้เกิดการต่อต้านโดยทั่วไป โปรดดู Lee, C. (1985). *Japan and Korea: The Political Dimension*. Hoover Institutional Press.

มั่นคงทางทหารและเศรษฐกิจเป็นหลัก การเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาอย่างต่อเนื่องและการยอมประนีประนอมกับญี่ปุ่นในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตในช่วงกลางทศวรรษ 1960 ก็เป็นการดำเนินการทางการทูตในการสร้างพันธมิตรเพื่อต่อต้านฝ่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ แม้ว่าจะมีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีได้กับญี่ปุ่นก็ประสบปัญหาอย่างต่อเนื่องอันเป็นผลมาจากความขัดแย้งที่สืบเนื่องมาจากการถูก ครอบครองโดยญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1910-1945¹⁵ (Lee, 1985, pp. 4-22)

แม้ปัญหอันสืบเนื่องมาจากประวัติศาสตร์จะเป็นรากฐานสำคัญในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของเกาหลีได้อย่างต่อเนื่อง แต่ปัญหาดังกล่าวเริ่มทวีความเข้มข้นขึ้นเมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลงและเห็นได้อย่างชัดเจนนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2000 จนถึงปัจจุบัน ปัญหาต่างๆ ได้แก่ คอมฟอร์ตวีเมน ชาวเกาหลีซึ่งญี่ปุ่นเกณฑ์ไปใช้แรงงานในช่วงสงคราม ปัญหาอำนาจอธิปไตยเหนือเกาะทกโด/ทะเลเคชิมะ ปัญหาแบบเรียนและความทรงจำเกี่ยวกับช่วงสงครามได้ทวีความเข้มข้นขึ้นจนกลายเป็นอุปสรรคในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีได้กับญี่ปุ่นให้แน่นแฟ้นมากขึ้น (นกดล ชาติประเสริฐ, 2557, น. 89 - 122) นอกจากนี้ เกาหลีได้ยังมีความเห็นที่แตกต่างจากจีนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอาณาจักรโคกูรยอ (Goguryeo Kingdom) ซึ่งทำให้เกิดการโต้แย้งกันทั้งในหมู่นักวิชาการและสาธารณชนทั่วไปนานนับทศวรรษ¹⁶

3.3 ปัจจัยทางการเมืองภายใน

นับตั้งแต่ก่อตั้งสาธารณรัฐขึ้นใน ค.ศ. 1948 เกาหลีได้มีพัฒนาการทางการเมืองการปกครองมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่การปกครองแบบอำนาจนิยมโดยพลเรือนภายใต้รัฐบาลอีซึงมัน (Yi Seung-man) ในช่วงปลายทศวรรษ 1940 ถึงต้นทศวรรษ 1960 ต่อเนื่องมาถึงการปกครองโดยรัฐบาลทหารอย่างยาวนานในสมัยประธานาธิบดีพัคจุงฮี (Park Chung-hee) และช็อนดอฮวัน (Chun Doo-hwan) ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1960 จนถึงปลายทศวรรษ 1980 จนค่อยๆ พัฒนาเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยนับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมีผลไม่มากนักต่อโครงสร้างหลักของนโยบายต่างประเทศ เนื่องจากสงครามเย็นซึ่งดำรงอยู่ตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษ 1940 ถึงต้นทศวรรษ 1990 และการเผชิญหน้ากับเกาหลีเหนือซึ่งสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันยังคงกำหนดให้เกาหลีใต้มีทางเลือกที่ค่อนข้างจำกัดในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดมีเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความโปร่งใสในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ ซึ่งแต่เดิมในสมัยรัฐบาลอำนาจนิยมการกำหนดนโยบายต่างประเทศกระทำกันในวงจำกัดเฉพาะกลุ่มผู้นำ แต่นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1980 เป็นต้นมาการกำหนดนโยบายต่างประเทศได้รับการตรวจสอบจากฝ่ายนิติบัญญัติและสื่อมวลชนมากขึ้น (นกดล ชาติประเสริฐ, 2560, น. 349-350)

แม้โครงสร้างหลักจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนักแต่การขึ้นมามีอำนาจของพรรคการเมืองฝ่ายอนุรักษนิยมและฝ่ายก้าวหน้าก็มีผลในระดับหนึ่งต่อการกำหนดท่าทีต่อสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และเกาหลีเหนือ กล่าวคือเมื่อพรรคฝ่ายอนุรักษนิยมมีอำนาจก็มักจะมีนโยบายที่ใกล้ชิดต่อสหรัฐอเมริกา ประนีประนอมกับญี่ปุ่นโดยเน้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ รวมทั้งเผชิญหน้ากับเกาหลีเหนือมากขึ้น และเมื่อฝ่ายก้าวหน้ามีอำนาจก็มักจะรักษาระยะห่างจากสหรัฐอเมริกาในระดับหนึ่ง เผชิญหน้ากับญี่ปุ่นมากขึ้น และประสานความร่วมมือกับเกาหลีเหนือ

15 ทหารญี่ปุ่นได้บังคับให้ผู้หญิงเกาหลีจำนวนหนึ่งทำหน้าที่ปรนนิบัติทหารญี่ปุ่นซึ่งเรียกว่า “คอมฟอร์ตวีเมน” ซึ่งได้สร้างความทุกข์ทั้งทางร่างกายและจิตใจต่อผู้หญิงดังกล่าวเป็นอย่างมาก

16 ทั้งสองประเทศต่างอ้างว่าอาณาจักรโคกูรยอเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ของตน

มากขึ้น (นกดล ชาติประเสริฐ, 2560, น. 349-350) ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงต้นและกลางทศวรรษ 2000 ซึ่งมีรัฐบาลที่นำโดยประธานาธิบดี คิมแดจุง (Kim Dae-jung) และ โนมูฮย็อน (Roh Moo-hyun) นั้น ผู้นำทั้งสองคนซึ่งมาจากฝ่ายก้าวหน้าได้พยายามดำเนินนโยบายที่เป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกามากขึ้นและได้พยายามปรับความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือรวมทั้งได้เดินทางไปเยือนเกาหลีเหนือ การปรับความสัมพันธ์ดังกล่าวก่อให้เกิดความร่วมมือกับเกาหลีเหนือในหลายด้านทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม (Armstrong, 2007, pp. 163-164)

แต่ในช่วงเวลาประมาณ 9 ปีหลังจากยุคสมัยของประธานาธิบดี โนมูฮย็อน เกาหลีใต้อยู่ภายใต้การนำของประธานาธิบดี อีเมียงบัค (Lee Myung-bak) และ ปาร์คเกึนเฮ (Park Geun-hye) ซึ่งมาจากพรรคแนวอนุรักษ์นิยม สถานการณ์ดังกล่าวทำให้นโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้เปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง เนื่องจากพรรคแนวอนุรักษ์นิยมยังคงยึดถือความร่วมมืออย่างแน่นแฟ้นกับสหรัฐอเมริกา และต้องการที่จะใช้นโยบายที่เน้นความเข้มแข็งในการมีปฏิสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือ ทำให้สถานการณ์บนคาบสมุทรเกาหลีเปลี่ยนแปลงไป โครงการต่างๆ ซึ่งได้รับการเริ่มต้นในยุคประธานาธิบดี คิมแดจุง และ โนมูฮย็อน หลายโครงการหยุดชะงักลง แต่เมื่อประธานาธิบดี มุนแจอิน ซึ่งมาจากพรรคแนวก้าวหน้าได้รับการเลือกตั้ง นโยบายที่ถูกวางรากฐานในยุคประธานาธิบดี คิมแดจุง ได้รับการฟื้นคืนกลับมาอีกครั้งหนึ่ง ดังจะเห็นได้ว่า มีการพบปะระหว่างผู้นำเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้ และมีความพยายามในการสานความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมซึ่งส่งผลให้เกิดการพบปะระหว่างผู้นำเกาหลีเหนือและสหรัฐอเมริกาในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตาม การพบปะกันระหว่างผู้นำสหรัฐอเมริกาและเกาหลีเหนือไม่ได้ก่อให้เกิดการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและเกาหลีเหนืออย่างเป็นรูปธรรม และไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้มากนัก เนื่องจากทางเกาหลีเหนือนั้นมองความสัมพันธ์กับเกาหลีใต้ในมิติที่ผนวกรวมกับความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา ไม่ได้มองแยกออกไปเป็นอีกประเด็นหนึ่ง ดังนั้น เมื่อความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาไม่ก้าวหน้า ความสัมพันธ์กับเกาหลีใต้ซึ่งมีแนวโน้มดีขึ้นในช่วงแรกที่มุนแจอินเป็นประธานาธิบดีก็กลับตึงเครียดมากขึ้น (Ray, 2021) ดังจะเห็นได้จากการทำลายอาคารซึ่งเป็นสำนักงานประสานงานในเขตเกาหลีเหนือใกล้เขตปลอดทหารระหว่างทั้งสองประเทศ (BBC News, 2020)

นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังที่ได้กล่าวข้างต้นก็มีผลต่อความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นด้วย เมื่อโนมูฮย็อนหมดวาระ เกาหลีใต้ก็มีผู้นำที่มาจากพรรคฝ่ายอนุรักษ์นิยมต่อกัน 2 คน ได้แก่ อีเมียงบัค และปาร์คเกึนเฮ ซึ่งบริหารประเทศเป็นเวลา 9 ปี ประธานาธิบดีทั้งสองคนดังกล่าวเน้นการปรับความสัมพันธ์ไปในแนวทางที่ประนีประนอมกับญี่ปุ่นมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ในการนี้ ผู้นำจากพรรคแนวอนุรักษ์นิยมได้เน้นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและคลี่คลายปัญหาบางประการที่สืบเนื่องมาจากอดีต เช่น ในกรณีคอมฟอร์ทวูเม้นนั้นได้มีการตกลงในการชดเชยทางการเงินและขอภัยต่อผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการกระทำดังกล่าว แต่เมื่อมุนแจอินซึ่ง มาจากพรรคฝ่ายก้าวหน้าเข้ามาดำรงตำแหน่ง นโยบายดังกล่าวก็ได้ถูกปรับเปลี่ยนไปจากเดิม (Togo, 2017)

3.4 ปัจจัยทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

ในช่วงทศวรรษ 1960-1980 เศรษฐกิจของเกาหลีใต้ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วโดยการมุ่งเน้นการส่งออก ประกอบกับการนำเข้าทุน เทคโนโลยี วัตถุดิบ และสินค้าทุนจากต่างประเทศ¹⁷ กลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจแบบ

17 ในช่วงปลายทศวรรษ 1960 ถึงปลายทศวรรษ 1980 เกาหลีใต้มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างสูงต่อเนื่องมาโดยตลอด โดยเฉพาะในช่วงสามปีระหว่าง ค.ศ. 1986-1988 เกาหลีใต้มีอัตราการเจริญเติบโตเฉลี่ยถึงร้อยละ 12 ต่อปีซึ่งนับว่าสูงที่สุดในโลก ในช่วงดังกล่าว โปรดดู Bridges, B. (1993). *Japan and Korea in the 1990s: From Antagonism to Adjustment*. Edward Elgar Publishing Company.

“มองออกไปข้างนอก” (Outward-looking) ที่ประสบความสำเร็จนี้ทำให้เกาหลีใต้ต้องติดต่อกับประชาคมโลกในวงกว้าง ผลก็คือเกาหลีใต้กับประเทศคู่ค้าทั้งหลายได้เพิ่มการติดต่อพึ่งพากันในเรื่องทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศมากขึ้น (Bridges, 1993, p. 87)

เมื่อถึงทศวรรษ 1990 เกาหลีใต้กลายเป็นประเทศคู่ค้าที่สำคัญประเทศหนึ่งในโลก นอกจากนี้เกาหลีไดียังเป็นตลาดสินค้าส่งออกและนำเข้าสินค้าที่สำคัญของประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำต่างๆ ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ทำให้เกิดการยอมรับจากประชาคมโลกมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการได้รับเลือกให้เป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันกีฬาเอเชียนเกมส์ใน ค.ศ. 1986 กีฬาโอลิมปิกใน ค.ศ. 1988 และการเป็นเจ้าภาพฟุตบอลโลก ค.ศ. 2002 ร่วมกับญี่ปุ่น¹⁸ นอกจากนี้การที่ Organization of Economic Co-operation and Development - OECD เชิญให้เกาหลีใต้เข้าเป็นสมาชิกใน ค.ศ. 1996 เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความก้าวหน้าในการพัฒนาเศรษฐกิจของเกาหลีใต้เป็นอย่างดี ส่วนประเทศมหาอำนาจที่เคยเป็นฝ่ายตรงข้ามกับเกาหลีใต้ เช่น จีนและรัสเซีย ก็ได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีใต้ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วยังได้เพิ่มสมรรถนะทางทหารของเกาหลีใต้ให้เข้มแข็งขึ้นด้วย และเมื่อเกาหลีใต้ค่อยๆ ลดการพึ่งพาประเทศอื่นลงก็ทำให้การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างเกาหลีใต้และชาติพันธมิตรต่างๆ มีความเท่าเทียมกันมากขึ้น ในการนี้จะเห็นได้ว่าสมรรถนะทางเศรษฐกิจที่กำลังเติบโตของเกาหลีใต้เป็นปัจจัยสำคัญต่อการบรรลุเป้าหมายในการดำเนินนโยบายต่างประเทศและการรักษาความมั่นคงของชาติ (นกดล ชาติประเสริฐ, 2560, น. 350-351)

ในช่วงหลังสงครามเย็นแม้ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจบนนโยบายต่างประเทศของประเทศต่างๆ โดยทั่วไปจะมีความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่สอดคล้องกันมากขึ้น แต่ในกรณีของเกาหลีใต้นั้นปัจจัยทางเศรษฐกิจไม่อาจบดบังปัจจัยทางด้านความมั่นคงได้ ดังจะเห็นได้ในหลายกรณีที่เกาหลีใต้ต้องประนีประนอมกับสหรัฐอเมริกาในด้านการค้าเมื่อได้พิจารณามิติทางด้านความมั่นคงซึ่งสหรัฐอเมริกายังคงมีความสำคัญอยู่มาก เช่น กรณีการเปิดเขตการค้าเสรีกับสหรัฐอเมริกาในช่วงกลางทศวรรษ 2000 และการนำเข้าเนื้อวัวจากสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ. 2008 (Uk & Roehrig, 2010, pp.118-127) ในการนี้อาจกล่าวได้ว่าในส่วนของกำหนดยุทธศาสตร์ต่างประเทศต่อสหรัฐอเมริกานั้น ปัจจัยทางเศรษฐกิจและมิติด้านความมั่นคงมีผลควบคู่กันไปและยากที่จะแยกออกจากกันได้

นับตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา เกาหลีใต้ได้ใช้พลังทางเศรษฐกิจในการดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านการค้า การลงทุน และการให้ความช่วยเหลือระหว่างประเทศ ผลจากความมั่นคงทางเศรษฐกิจดังกล่าวทำให้สถานะของเกาหลีใต้ในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดดเด่นขึ้นมาก และเอื้อต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศในฐานะประเทศอำนาจระดับกลาง (Middle Power) ซึ่งเป็นแนวทางที่เกาหลีใต้ให้ความสำคัญในปัจจุบัน (นกดล ชาติประเสริฐ, 2560, น. 371)

นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา ปัจจัยทางเศรษฐกิจซึ่งมีผลต่อนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้ได้มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ก่อนหน้านั้นเศรษฐกิจของเกาหลีใต้ผูกพันกับสหรัฐอเมริกาและรองลงมาคือ ญี่ปุ่น เป็นหลัก แต่นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างเกาหลีใต้กับจีนได้ทวีความสำคัญมากขึ้นทั้งทางด้านการค้าและการลงทุน จนในที่สุดมูลค่าการค้าระหว่างเกาหลีใต้กับจีนมีความสำคัญมากกว่าการค้าระหว่างเกาหลีใต้กับสหรัฐอเมริกาและเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น นอกจากนี้ การลงทุนของเกาหลีใต้ในจีนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนเป็นแหล่งลงทุนสำคัญของเกาหลีใต้ ด้วยเหตุนี้ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ

18 การจัดการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกใน ค.ศ. 1988 ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงสถานะภาพของเกาหลีใต้ซึ่งได้รับการยอมรับมากขึ้นในประชาคมโลก โดยจีนและรัสเซียได้เข้าร่วมในการแข่งขันดังกล่าวด้วย

ระหว่างเกาหลีใต้กับจีนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับจีนซึ่งทำให้เกาหลีใต้ตกอยู่ในกับดักของการเผชิญหน้าระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีน โดยเฉพาะในยุคประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ (Donald Trump) ที่มีการแข่งขันกันอย่างเข้มข้นระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีนทั้งทางด้านการค้าและความมั่นคง ทั้งนี้ เนื่องจากในขณะที่เกาหลีใต้ผูกพันมากขึ้นกับจีนในด้านเศรษฐกิจ แต่ในด้านความมั่นคงเกาหลีใต้ยังคงพึ่งพาสหรัฐอเมริกาอยู่ ด้วยเหตุนี้การแข่งขันอย่างเข้มข้นและการเผชิญหน้าระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีนจึงสร้างความยุ่งยากให้การดำเนินนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้เป็นอย่างมากเนื่องจากเกาหลีใต้ต้องปรับนโยบายให้สอดคล้องกับดุลอำนาจของมหาอำนาจทั้งสองประเทศ

ความก้าวหน้าทางวิชาการและเทคโนโลยีนั้นเป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งซึ่งมีผลสำคัญต่อนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้ ในช่วงเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา เกาหลีใต้ได้พัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาการและเทคโนโลยีมาตามลำดับจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่ง มีการผลิตและจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคที่ใช้ในชีวิตประจำวันในตลาดสำคัญๆ ทั่วโลก อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนาเทคโนโลยีในระดับที่สูงขึ้นซึ่งมีความจำเป็นสำหรับเกาหลีใต้ในการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งมีการแข่งขันกันมากขึ้นนั้น ความร่วมมือทางด้านวิชาการและเทคโนโลยีกับประเทศอื่นก็เป็นสิ่งที่สำคัญ โดยจะเห็นได้ว่าในการพัฒนาโครงการด้านอวกาศของเกาหลีใต้ นั้นความก้าวหน้าของโครงการดังกล่าวเกิดจากความร่วมมือกับรัสเซีย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวทำให้โครงการด้านอวกาศของเกาหลีใต้ก้าวหน้าไปในระดับหนึ่ง และเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความร่วมมือระหว่างเกาหลีใต้กับรัสเซียที่เป็นรูปธรรม ในขณะที่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจด้านอื่นๆ ก็ยังเป็นไปอย่างค่อนข้างล่าช้า เนื่องจากสินค้าของทั้งสองประเทศไม่ได้เป็นที่ต้องการในตลาดของอีกฝ่ายหนึ่งมากนัก (Uk & Roehrig, 2010, pp. 206-207)

ในบางกรณีเมื่อการร่วมมือหรือพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างชาติมีปฏิสัมพันธ์กับปัญหาความสัมพันธ์ในประเด็นอื่นๆ การร่วมมือหรือพึ่งพาดังกล่าวก็กระทบต่อผลประโยชน์ของเกาหลีใต้เป็นอย่างมาก เช่น กรณีความขัดแย้งกับญี่ปุ่นในช่วงปลาย ค.ศ. 2018 ในช่วงดังกล่าวญี่ปุ่นได้ควบคุมการส่งออกชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ที่สำคัญในการผลิตจอโทรทัศน์และโทรศัพท์ให้กับเกาหลีใต้โดยอ้างเหตุผลในด้านความมั่นคง นโยบายดังกล่าวของญี่ปุ่นส่งผลกระทบต่อการผลิตสินค้าของเกาหลีใต้เป็นอย่างมาก เนื่องจากเกาหลีใต้ต้องพึ่งพาชิ้นส่วนดังกล่าวของญี่ปุ่น ในขณะที่ญี่ปุ่นเป็นผู้ผลิตรายใหญ่ของโลกในสินค้านี้ด้วยเหตุนี้ แม้ว่าเกาหลีใต้จะพยายามหาชิ้นส่วนดังกล่าวจากแหล่งอื่นก็ไม่สามารถทดแทนการพึ่งพาญี่ปุ่นได้ ส่วนการพัฒนาความรู้ในเทคโนโลยีดังกล่าวในเกาหลีใต้ก็จำเป็นต้องใช้เวลาอีกระยะหนึ่ง

การที่เกาหลีใต้มีบทบาททางเศรษฐกิจที่โดดเด่นและมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้นในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาทำให้รัฐบาลพยายามกำหนดตำแหน่งของประเทศในประชาคมโลกให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ในการนี้ รัฐบาลเกาหลีใต้จึงได้พยายามเน้นบทบาทของประเทศในฐานะประเทศอำนาจระดับกลาง (Middle Power) โดยพยายามร่วมมือกับประชาคมโลกในประเด็นร่วมสมัยต่างๆ เช่น สิทธิมนุษยชน ปัญหาโลกร้อน การต่อต้านการก่อการร้าย อาชญากรรมไซเบอร์ ฯลฯ รวมทั้งเพิ่มการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการกับประเทศกำลังพัฒนา นอกจากนี้ ยังได้รวมกลุ่มกับประเทศที่เน้นบทบาทการเป็นประเทศอำนาจระดับกลางด้วยกันซึ่งเรียกว่า “MIKTA” เพื่อขยายความร่วมมือในมิติต่างๆ กับประเทศในภูมิภาคต่างๆ ให้กว้างขวางมากขึ้น (นภดล ชาติประเสริฐ, 2560, น. 371)

ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และทำให้ประเทศมหาอำนาจสำคัญต่างๆ เข้ามามีส่วนในมิติด้านความมั่นคงของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งย่อมกระทบต่อความมั่นคงของเกาหลีใต้ ในการนี้ การมีกองกำลังทหารสหรัฐอเมริกาในเกาหลีใต้จึงมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการป้องปรามเกาหลีเหนือซึ่งมีศักยภาพทางด้านอาวุธนิวเคลียร์มากขึ้น ภายใต้สถานการณ์ตึงเครียดที่เกิดจากปัญหานิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือนั้น แม้ว่าเกาหลีใต้จะเป็นประเทศที่ได้รับผลกระทบอย่างเห็นได้ชัดหากสถานการณ์บานปลายจนเกิดการปะทะกันด้วยกำลังทางทหาร แต่เมื่อพิจารณาบทบาทของเกาหลีใต้ในการคลี่คลายปัญหาดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าเกาหลีใต้กลับมีบทบาทค่อนข้างน้อยในการกำหนดทิศทางต่างๆ ในวิกฤตการณ์นิวเคลียร์ ทั้งนี้เนื่องจากความผันแปรของวิกฤตการณ์ดังกล่าวขึ้นอยู่กับบทบาทของสหรัฐอเมริกา จีน และเกาหลีเหนือเป็นหลัก

ในช่วงปลายทศวรรษ 2010 จนถึงปัจจุบันนั้น เมื่อพิจารณามิติทางด้านความมั่นคงและการทหารในระดับโลกแล้วจะเห็นได้ว่าเกาหลีใต้กำลังเผชิญกับความท้าทายใหม่ในการกำหนดนโยบายซึ่งมีเงื่อนไขที่แตกต่างไปจากเงื่อนไขที่เกาหลีใต้เผชิญอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในช่วงดังกล่าวสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นได้พยายามผลักดันนโยบาย “Free and Open Indo-Pacific” โดยมุ่งที่จะถ่วงดุลอำนาจกับจีนซึ่งมีความแข็งแกร่งทางด้านการทหารมากขึ้นในบริเวณมหาสมุทรแปซิฟิกด้านตะวันตกและมหาสมุทรอินเดีย ในการนี้ รัฐบาลเกาหลีใต้มีท่าทีที่ค่อนข้างระมัดระวังในการกำหนดท่าทีต่อนโยบายดังกล่าวเนื่องจากเกาหลีใต้มองว่านโยบาย “Free and Open Indo-Pacific” เกิดขึ้นเพื่อถ่วงดุลอำนาจกับจีนโดยตรง และไม่เกิดประโยชน์กับเกาหลีใต้มากนักเมื่อพิจารณาถึงความสำคัญของจีนที่มีต่อความมั่นคงและเศรษฐกิจของเกาหลีใต้²⁰ (Kim, 2018)

3.6. ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม

ชาวเกาหลีนั้นมีความเป็นหนึ่งเดียวในทางชาติพันธุ์ ชาวเกาหลีใต้ส่วนใหญ่รับรู้และมีสำนึกว่าตนเองมีประวัติศาสตร์ ภาษา วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตใกล้เคียงกัน สำหรับผู้ที่มีความแตกต่างในทางชาติพันธุ์นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เดินทางเข้ามาศึกษาหรือทำงานอยู่ในเกาหลีใต้ หรือมีคู่สมรสเป็นชาวเกาหลีใต้ซึ่งมีจำนวนไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ นอกจากนั้นผู้ที่มีสำนึกว่าตนเองเป็นชาวเกาหลีอีกจำนวนมากที่อยู่อาศัยนอกเกาหลีใต้ นอกจากจะมีประชากรประมาณ 23 ล้านคนในเกาหลีเหนือแล้ว ก็ยังมีชาวเกาหลีอีกจำนวนมากอาศัยอยู่ในประเทศอื่นๆ เช่น จีน รัสเซีย ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา ฯลฯ ซึ่งผู้ที่มีสำนึกว่าตนเองเป็นชาวเกาหลีเหล่านี้ส่วนหนึ่งอาศัยอยู่ในดินแดนดังกล่าวมาเป็นเวลาช้านานแล้ว แต่อีกส่วนหนึ่งอพยพไปอาศัยอยู่ในช่วงหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมาอันมีผลมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางการเมือง สำหรับชาวเกาหลีที่อาศัยอยู่ในจีน รัสเซีย และในประเทศอื่นๆ ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียตนั้นไม่ได้มีบทบาทสำคัญนักในฐานะที่เป็นปัจจัย ซึ่งมีผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้ สำหรับผู้ที่มีสำนึกว่าเป็นชาวเกาหลีและมีบทบาทสำคัญ ในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้ ได้แก่ ชาวเกาหลีซึ่งอาศัยอยู่ในญี่ปุ่น (Armstrong, 2007, pp. 89-101)

ชาวเกาหลีเหล่านี้ถูกเกณฑ์ไปเป็นแรงงานในช่วงที่ญี่ปุ่นยึดครองเกาหลี และเมื่อญี่ปุ่นทำสงครามมหาเอเชียบูรพา แรงงานเหล่านี้ได้ถูกเกณฑ์ไปใช้แรงงานในอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำสงคราม เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาสิ้นสุดลงใน ค.ศ. 1945 แรงงานเหล่านี้จำนวนหนึ่งได้ตัดสินใจเดินทางกลับมายังเกาหลีทั้งส่วนเหนือและ

20 ปัจจุบันทางการเกาหลีใต้กำลังหารือกับรัฐบาลใหม่ของสหรัฐอเมริกาในหลายประเด็นซึ่งรวมถึงความร่วมมือระหว่างสหรัฐอเมริกา กับเกาหลีใต้ในการถ่วงดุลอำนาจกับจีน ในการนี้ เป็นที่เชื่อกันว่าความร่วมมือในประเด็นดังกล่าวน่าจะมีทิศทางที่ชัดเจนมากขึ้น เมื่อมีการพบปะกันระหว่างผู้นำสหรัฐอเมริกาและผู้นำเกาหลีใต้ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2021 นี้ (The Wall Street Journal, 2021)

ส่วนได้ แต่ยังมีอีกจำนวนหลายแสนคนที่ยังอยู่ในญี่ปุ่น แม้ว่าชาวเกาหลีเหล่านี้จะอาศัยอยู่ในญี่ปุ่นมาหลายชั่วอายุคนแล้ว แต่ชาวเกาหลีเหล่านี้ก็ยังไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมญี่ปุ่นทั้งในทางนิตินัยและพฤตินัยมากนัก นอกจากนั้นชาวเกาหลีที่อาศัยอยู่ในญี่ปุ่นจำนวนมากเป็นชาวเกาหลีที่นิยมระบอบการปกครองในเกาหลีเหนือซึ่งเป็นประเด็นที่อ่อนไหวสำหรับเกาหลีใต้และญี่ปุ่น เนื่องจากทัศนคติทางการเมืองดังกล่าวทำให้ความร่วมมือระหว่างชาวเกาหลีที่อยู่ในญี่ปุ่นกับทางการเกาหลีใต้เป็นไปได้ไปอย่างไม่ราบรื่นนัก (นภดล ชาติประเสริฐ, 2563, น. 5-8)

ส่วนชาวเกาหลีใต้ซึ่งเดินทางไปอาศัยอยู่ในสหรัฐอเมริกา นั้นมีมาอย่างต่อเนื่องในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งด้านตะวันตกของประเทศสหรัฐอเมริกา ชาวเกาหลีเหล่านี้ในรุ่นแรกยังมีความผูกพันกับบ้านเกิดอยู่มาก แต่สำหรับรุ่นหลังๆ ซึ่งเกิดและเติบโตในสหรัฐอเมริกามีความผูกพันกับบ้านเกิดน้อยลง อย่างไรก็ตาม ชาวเกาหลีเหล่านี้ยังคงมีสำนึกว่าตนเองมีวัฒนธรรมประเพณีหลายด้านที่ร่วมกับชาวเกาหลีใต้ และชาวเกาหลีในสหรัฐอเมริกาเหล่านี้ก็ได้ทำหน้าที่ในการประสานความร่วมมือทางสังคมวัฒนธรรมระหว่างชาวเกาหลีที่อยู่ในสหรัฐอเมริกาและประชาชนในเกาหลีใต้ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมอื่นๆ (Armstrong, 2007, pp.102 – 105, 119 – 127)

นอกจากประเด็นเกี่ยวกับชาวเกาหลีที่อาศัยอยู่ในต่างประเทศแล้ว วัฒนธรรมร่วมสมัยของเกาหลีใต้ซึ่งมีการพัฒนาในลักษณะที่เป็นที่สนใจของประชาคมโลกอย่างต่อเนื่องในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ก็ถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้ เนื่องจากการที่วัฒนธรรมร่วมสมัยของเกาหลีใต้ ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ ภาพยนตร์ชุดในโทรทัศน์ นักร้อง และนักดนตรี ได้รับความสนใจจากประชาคมโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่เยาวชนและคนรุ่นใหม่ ทำให้เยาวชนและคนรุ่นใหม่เหล่านี้ให้ความสนใจเกาหลีใต้ในมิติอื่นๆ มากขึ้น และทำให้มีผู้เดินทางไปท่องเที่ยวในเกาหลีใต้และเดินทางไปศึกษาในเกาหลีใต้มากขึ้น ซึ่งมีส่วนในการสร้างความสัมพันธ์ในระดับประชาชนระหว่างชาวเกาหลีใต้กับประชาคมโลกด้วย รวมทั้งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจเกาหลีใต้

4. บทสรุป

บทความวิจัยนี้พบว่าในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา การดำเนินนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้มีความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลง ความต่อเนื่องนั้นเป็นผลจากปัญหาเชิงโครงสร้าง ได้แก่ การเผชิญหน้ากับเกาหลีเหนือและปัญหาความขัดแย้งกับญี่ปุ่นในเรื่องดินแดนและปัญหาอันสืบเนื่องมาจากอดีตในช่วงที่ญี่ปุ่นปกครองเกาหลี การดำรงอยู่ของปัญหาต่างๆ ทำให้เกาหลีใต้มีทางเลือกที่จำกัดในการวางแผนนโยบายต่อทั้งสองประเทศดังกล่าว รวมไปถึงความร่วมมือกับมหาอำนาจอื่นๆ ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับเกาหลีเหนือและญี่ปุ่นด้วย ในด้านความเปลี่ยนแปลงนั้น การสิ้นสุดของสงครามเย็นทำให้เกาหลีใต้สามารถลดความกดดันในการเผชิญหน้ากับจีนและรัสเซียลงได้ นับตั้งแต่ทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา การเติบโตอย่างรวดเร็วของเงินทั้งทางด้านการทหารและเศรษฐกิจกลายเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากขึ้นในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้ ปัญหาสำคัญในปัจจุบันของเกาหลีใต้ก็คือ การถ่วงดุลระหว่างสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นพันธมิตรสำคัญทั้งในด้านการทหารกับจีนซึ่งเป็นคู่ค้าที่สำคัญที่สุด การแข่งขันระหว่างทั้งสองประเทศทำให้เกาหลีใต้ดำเนินนโยบายได้ค่อนข้างยากลำบาก นอกจากนั้นบทบาทของชาติมหาอำนาจต่อปัญหาอันเกิดมาจากการพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์และขีปนาวุธของเกาหลีเหนือก็เป็นบริบทสำคัญต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้ ในประเด็นนี้เป็นที่สังเกตได้ว่า

แม้การดำเนินนโยบายของชาติมหาอำนาจ เช่น สหรัฐอเมริกาและจีนต่อกรณีดังกล่าวจะมีผลกระทบโดยตรงต่อเกาหลีใต้ แต่รัฐบาลเกาหลีใต้ก็มีบทบาทจำกัดมากต่อการกำหนดทิศทางดังกล่าว ปัญหาสำคัญทั้งสองปัญหาดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นนับได้ว่าเป็นปัญหาที่ทำลายสำหรับการกำหนดนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้เป็นอย่างมาก

ความเปลี่ยนแปลงในบริบทเหล่านี้ทำให้ปัจจัยต่างๆ ซึ่งมีผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้ ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยที่ค่อนข้างเสถียร ได้แก่ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ปัจจัยอันสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ รวมทั้งปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยซึ่งค่อนข้างมีความเป็นพลวัต ได้แก่ ปัจจัยทางด้านการเมืองภายในประเทศ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี รวมทั้งปัจจัยทางด้านการทหารมีผลเปลี่ยนแปลงไปในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา

บรรณานุกรม

- นภดลชาติประเสริฐ. (2538). **ปัจจัยซึ่งมีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐเกาหลี**. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นภดลชาติประเสริฐ. (2557). **ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐเกาหลีกับญี่ปุ่น ค.ศ. 1965 - 2009**. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นภดลชาติประเสริฐ. (2560). นโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้. ใน นภดลชาติประเสริฐ (บ.ก.), **เกาหลีปัจจุบัน**. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นภดลชาติประเสริฐ. (2563). ชนกลุ่มน้อยในญี่ปุ่นตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่สิบจนถึงปัจจุบัน. **วารสารญี่ปุ่นศึกษา**, 37(1), 5-8.
- Armstrong, C. K. (2007). *The Korea*. Routledge.
- BBC News. (2020, June 16). *North Korea blows up joint liaison office with South in Kaesong*. <https://www.bbc.com/news/world-asia-53060620>.
- Bridges, B. (1993). *Japan and Korea in the 1990s: From Antagonism to Adjustment*. Edward Elgar Publishing Company.
- Kapitsa, M. (1992). The Evolving Situation in Northeast Asia and the Korean Problem. *Korea and World Affairs*, 16(3), 495-498.
- Kim, H. (2015, December 18). Northeast Asia, Trust and the NAPCI. *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2015/12/northeast-asia-trust-and-the-napci/>
- Kim, J. (2018, April 27). South Korea's Free and Open Indo-Pacific Dilemma. *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2018/05/south-koreas-free-and-open-indo-pacific-dilemma/>.
- Lee, C. (1985). *Japan and Korea: The Political Dimension*. Hoover Institutional Press.
- Morrison, C. E. & Suhrke, A. (1978). *Strategies of Survival: The Foreign Policy Dilemmas of Smaller Asian States*. University of Queensland Press.
- Oh, Y. A. (2020, July 16). Korea's New Southern Policy: Progress, Problems and Prospects. *Asia Pacific Bulletin*, No. 513. <https://www.eastwestcenter.org/publication/Koreas-new-southern-policy-progress-problems-and-prospects>
- Ray, M. (2021). Moon Jae-in. *Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Moon-Jae-In>.
- Römer, M. (2018, February 10). One Belt, One Road, One Korea?. *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2018/02/one-belt-one-road-one-korea/>
- Shin, M. (2021, January 19). President Moon Is Still Hopeful for North Korea Talks. *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2021/01/president-moon-is-still-hopeful-for-north-korea-talks/>.
- Srivastana, M. P. (1982). *The Korean Conflict: Search for Unification*. Prentice Hall of India Private Limited.

- Stangarone, T. (2019, October 30). Did South Korea's Three Nos Matter? Not So Much. *The Diplomat*.
<https://thediplomat.com/2019/10/did-south-koreas-three-noes-matter-not-so-much/>.
- Togo, K. (2017, February 9). The 'comfort women' issue after the fall of Park Geun-hye.
East Asia Forum.
<https://www.eastasiaforum.org/2017/02/09/the-comfort-women-issue-after-the-fall-of-park-geun-hye/>.
- Uk, H., & R, T. (2010). *South Korea Since 1980*. Cambridge University Press.